

***Стратегія державної міграційної політики України до 2035 року:
трудоресурсний аспект
(попередній варіант)***

Загальна частина

Протягом останніх десятиліть баланс між в'їздом і виїздом громадян за межі держави був для України від'ємним. Країна втрачала населення головним чином внаслідок трудової міграції з економічних причин, водночас через соціально-економічні умови залишалася малопривабливою для іммігрантів з-за кордону. Міграційна ситуація значно погіршилася в результаті повномасштабної затяжної війни, що обумовила вимушену еміграцію за кордон та численні внутрішні переміщення в більш безпечні регіони країни. Масова еміграція загрожує зменшенням чисельності населення України, погіршенням його структури, значними втратами трудового та інтелектуального потенціалу, формуванням дефіциту на ринку праці. Водночас внутрішні переміщення посилюють нерівномірність територіального розміщення населення, загострюють регіональні диспропорції. Спричинені міграцією виклики становлять загрозу демографічній та соціально-економічній безпеці держави, її обороноздатності, можуть негативно позначитися на повоєнному відновленні та майбутньому розвитку України, відтак вимагають оперативного пошуку дієвих відповідей на них, що й обумовлює необхідність розроблення Стратегії державної міграційної політики на період війни та повоєнної відбудови.

Основною стратегічною метою міграційної політики держави на наступний період має бути створення умов для добровільного, безпечного та сталого повернення вимушених мігрантів на Батьківщину. При цьому недопустимими є як адміністративні методи державного впливу, так і надання пільг чи привілеїв громадянам, які повертаються, на відміну від тих, які нікуди не виїжджали. Розв'язання проблеми повернення вимагає створення необхідних внутрішніх умов водночас із співпрацею з міжнародними організаціями та країнами перебування біженців війни, сприяння яких має розглядатися як важлива складова допомоги Україні. Повернення є не стільки результатом, скільки процесом, тому відповідна політика має бути спрямованою не лише на тих, хто повертається чи повернувся, а й на тих, хто наразі залишається за межами держави, але може повернутися на Батьківщину в майбутньому.

Одним зі шляхів гальмування депопуляції та задоволення попиту на ринку праці, що застосовується розвинутими країнами світу, є залучення іммігрантів. Найбільш бажаними іммігрантами для України є вихідці з її території та їхні нащадки, представники

української діаспори. У зв'язку з цим першочерговим завданням є заохочення до імміграції іноземців українського походження чи походженням з України.

Оскільки для поповнення населення України ресурс діаспори може виявитися недостатнім, наступним пріоритетом є імміграція іноземців, які мають характеристики, що сприятимуть нарощуванню та розвиткові людського капіталу країни, а також створення умов для трансформації тимчасового статусу іммігрантів, які прибули з метою навчання чи роботи, добре інтегрувалися в українське суспільство, на постійний.

З прибуттям іноземців пов'язані нові знання, інноваційні технології та інвестиції, посилення інтеграції у світові економічні процеси, зниження витрат, оскільки іноземні працівники є найбільш гнучким елементом робочої сили стосовно умов, режиму та оплати праці. Водночас, масова та неконтрольована імміграція спричиняє серйозні ризики для суспільної єдності, тому залучення робочої сили з-за кордону потребує ретельної підготовки, розроблення дієвих механізмів контролю водночас із заходами надійної інтеграції прибулих в українське суспільство.

Можливим компенсаторним механізмом на ринку праці для покращення економічної ситуації в країні може стати стимулювання внутрішньодержавних міграційних потоків, яке б враховувало кон'юнктуру національного, регіональних й районних ринків праці та регіональні дисбаланси розподілу робочої сили та людського капіталу. Тому, розроблення політики щодо внутрішніх мігрантів має займати пріоритетне місце у Стратегії державної міграційної політики до 2035 року, як важливої запоруки забезпечення економічного та соціального базису обороноздатності й безпеки держави. Нова Стратегія має забезпечити керовану, безпечну внутрішньодержавну міграцію та успішну інтеграцію мігрантів в місцях вселення, що сприяє соціальній згуртованості, відновленню людського капіталу та сталому регіональному розвитку України.

Мета, пріоритети та основні завдання Стратегії

Метою Стратегії є досягнення параметрів стабільного демографічного розвитку та забезпечення економіки робочою силою за рахунок міграції, максимальне використання її потенціалу для розвитку країни, мінімізація негативних наслідків міграційних переміщень.

Це передбачає:

1) стабілізацію кількісного та якісного складу населення, як демографічного базису робочої сили, шляхом забезпечення умов для гідної зайнятості та кар'єрного зростання на Батьківщині та

скорочення еміграції в умовах подальшої інтеграції в європейський міграційний простір;

2) створення умов для добровільного і сталого повернення біженців війни та інших категорій вихідців з України, які перебувають за кордоном, на Батьківщину;

3) залучення трудових мігрантів з-за кордону з урахуванням перспектив економічного розвитку, запитів працедавців та інтересів вітчизняних працівників, інтеграції прибулих в українське суспільство з метою збереження балансу між економічними вигодами та соціальними викликами.

Пріоритети:

1) сприяння забезпеченню демографічної та економічної безпеки засобами міграційної політики;

2) забезпечення потреб ринку праці;

3) забезпечення сталого та довгострокового відтворення людського капіталу України, ефективне використання людського потенціалу, зокрема потенціалу мігрантів, для національного розвитку та відбудови економіки;

4) зміцнення національної єдності шляхом створення умов для успішної інтеграції мігрантів;

5) розвиток інноваційної інфраструктури міграційних послуг;

6) забезпечення наукового обґрунтування розроблення та реалізації державної міграційної політики.

Основні завдання:

1) створення умов для повернення громадян на батьківщину та їх реінтеграції;

2) зменшення масштабів трудової еміграції через забезпечення гідних умов праці всередині країни;

3) посилення зв'язків з українцями за кордоном, сприяння використанню результатів зовнішньої трудової міграції в інтересах розвитку економіки;

4) забезпечення захисту прав громадян України за кордоном, їх постійної інформаційної та консультаційної підтримки;

5) збільшення внутрішньої мобільності робочої сили;

6) сприяння інтеграції ВПО в місцеві територіальні громади, забезпечення їм вільного вибору місця проживання;

7) формування механізму залучення та відбору потенційних іноземних мігрантів для задоволення потреб ринку праці, які неможливо задовольнити за рахунок внутрішніх ресурсів;

8) дебюрократизація адміністративних процедур допуску іноземних працівників на український ринок праці, створення прозорих та гнучких механізмів легального працевлаштування іноземних фахівців у критично важливих секторах економіки;

9) заохочення іноземних громадян до навчання в Україні з перспективою залучення успішних випускників на український ринок праці, забезпечення інтеграції іноземців;

10) формування громадської думки, сприятливої до повернення громадян України та залучення іноземців;

11) запровадження моніторингу процесу реалізації Стратегії державної міграційної політики до 2035 року;

12) запровадження ефективних механізмів боротьби з торгівлею людьми;

13) приведення міграційного законодавства України у відповідність до норм ЄС.

Стратегічні цілі та завдання з їх досягнення

Стратегічна ціль 1. Створення умов для добровільного, безпечного та сталого повернення українців, які вимушено перебувають за кордоном, на Батьківщину

Операційна ціль 1.1. Засобами внутрішньої політики створити систему підтримки та заохочення громадян до повернення на Батьківщину.

Завдання:

- Розробити державну та регіональні програми, спрямовані на забезпечення безпечного та сталого повернення громадян з-за кордону, створення умов для їхньої успішної реінтеграції на батьківщині.

- Забезпечити доступ поверненців до громадянських, трудових, соціальних прав, на які вони мають право відповідно до законодавства.

- Надавати адресну допомогу вразливим категоріям поверненців, інвалідам, хворим, багатодітним сім'ям, дітям без супроводу, жертвам торгівлі людьми.

- У центрах зайнятості, відділеннях пенсійного фонду, соціальних службах створити консультаційні центри (визначити уповноважених осіб), які б допомагали поверненням в реалізації їхніх прав на працевлаштування, отримання пенсій та допомог.
- Забезпечити можливість комунікації з центрами зайнятості, іншими надавачами адміністративних послуг засобами електронного зв'язку для дистанційного отримання необхідних послуг з метою підготовки повернення громадян на батьківщину.
- За потреби забезпечити доступ поверненців до безкоштовних курсів української мови (для тих, хто тривалий час жив за кордоном, та членів їхніх сімей), орієнтаційних курсів з основ українського законодавства і культури, програм сприяння зайнятості.
- У разі втрати біженцями війни, які повертаються на Батьківщину, житла через військові дії, забезпечити їм доступ до тимчасового житла, компенсацій, програм вирішення житлового питання.
- Поширити на осіб, які після повернення з-за кордону не можуть повернутися до місць попереднього проживання через їх окупацію, розташування поблизу лінії фронту, руйнування інфраструктури, права, якими користуються відповідно до законодавства внутрішньо переміщені особи.
- Використовувати механізми підтримки малого бізнесу для заохочення повернення громадян з-за кордону, зокрема надання дешевих кредитів, грантів на відкриття бізнесу, консультативної допомоги.
- Забезпечити можливість школярам-поверненням безперешкодне поновлення навчання в Україні, зарахування їх до класів відповідно до віку без додаткових тестів та з урахуванням набутих за кордоном знань, забезпечити педагогічний та психологічний супровід таких учнів, доступ (за потреби) до додаткових занять з української мови, інших предметів.
- Удосконалити та спростити процедури вступу молоді, яка завершила шкільну освіту за кордоном і не має українських документів про середню освіту, в українські заклади вищої освіти, продовження навчання в українських ЗВО осіб, які певний час здобували вищу освіту за кордоном.

- Удосконалити процедури визнання кваліфікації, набутої за кордоном, у т.ч. неформальним шляхом.
- Консолідувати зусилля органів держави всіх рівнів, бізнесу та громадянського суспільства із допомоги громадянам, які отримали тимчасовий захист за кордоном, у захисті їхніх прав, створенні умов для сталого і безпечного повернення додому, розробити з цією метою надійну систему міжвідомчої координації.
- Створити систему цільових грантів розвитку для громад, які приймають поверненців.
- Запровадити моніторинг поверненців, їхніх потреб та намірів.
- Впровадити міграційну експертизу законодавчих та нормативних актів, ухвалення яких може вплинути на процес повернення громадян до України.

Операційна ціль 1.2. Налагодити співпрацю із сприяння добровільному поверненню громадян з УВКБ ООН, іншими міжнародними організаціями та країнами, що надали їм тимчасовий захист.

Завдання:

- Провести консультації з УВКБ ООН та урядами країн притулку біженців війни з України щодо розробки та впровадження програм повернення.
- Налагодити взаємодію з урядами країн-реципієнтів та міжнародними організаціями в реалізації таких програм, зокрема у спосіб надання ними фінансової підтримки поверненню українських громадян на батьківщину, адресного трансферту допомоги, яку українці отримували за кордоном, в Україну, її спрямування на відбудову зруйнованого житла, мікрокредитування дрібного бізнесу, фінансування професійного навчання тощо в залежності від конкретних потреб особи.
- Забезпечити облік біженців війни за кордоном, налагодити обмін інформацією з країнами перебування громадян України,

удосконалити міграційну статистику відповідно до європейських стандартів.

- Домовитися з країнами, які надали тимчасовий захист українським біженцям війни, про логістичну підтримку їхнього повернення, безкоштовний проїзд на батьківщину та перевезення особистого майна.

- Домовитися з країнами-реципієнтами про логістичну підтримку ознайомлювальних поїздок потенційних поверненців з метою завчасного ознайомлення з варіантами отримання тимчасового/постійного житла, працевлаштування, освітніх та медичних послуг в обраному регіоні України.

- Звернутися до країн перебування біженців війни щодо врахування при їхньому навчанні та перекваліфікації професійно-кваліфікаційних потреб повоєнного відновлення України.

- З метою створення умов та належної підготовки до повернення: досягти домовленостей з країнами-реципієнтами біженців війни про взаємне визнання документів про освіту та кваліфікацію; спільно сприяти зниженню вартості грошових переказів; організувати трансфер набутих поверненцями за кордоном прав із соціального страхування в Україну; забезпечувати уникнення подвійного оподаткування.

- Вести переговори щодо врегулювання правового становища українських біженців війни за кордоном після завершення терміну дії тимчасового захисту. В процесі просування України до членства в ЄС домовлятися щодо розширення можливостей доступу української робочої сили на європейський ринок праці.

- Провести переговори з Європейською Комісією щодо фінансування (на грантовій основі) в рамках співробітництва з мобільності талантів спільних наукових проєктів колективів українських наукових установ та наукових установ країн ЄС, в яких працюють українські вчені.

Операційна ціль 1.3. Забезпечити біженців війни та поверненців надійною та актуальною інформацією, необхідною для здійснення повернення та реінтеграції.

Завдання:

- Створити міжвідомчу інтерактивну інформаційну платформу для інформування біженців війни про ситуацію в Україні та регіонах їхнього проживання, можливості працевлаштування тощо. Залучити до її наповнення як центральні, так і місцеві органи влади, розробити і затвердити рішенням Уряду порядок її наповнення.
- Забезпечити функціонування цієї платформи як постійно діючого каналу комунікації між державою та громадянами за кордоном, через який мігранти могли б поставити конкретні запитання органам виконавчої влади та місцевого самоврядування і отримати на них офіційні відповіді, а також як єдиної цифрової системи супроводу репатріанта (від заявки на допомогу до моніторингу результатів).
- Інформувати мігрантів, працевлаштованих за кордоном, про необхідні дії щодо документального підтвердження їхніх прав із соціального страхування, набутих за кордоном, та порядку трансферту цих прав в Україну після повернення.
- Забезпечити українських мігрантів інформацією щодо можливості отримання правових консультацій та допомоги від офіційних органів та неурядових організацій як в країні перебування, так і в Україні.
- Проводити інформаційні кампанії для мігрантів, які повертаються в Україну з-за кордону, з питань фінансової грамотності з метою більш ефективного використання ними грошових переказів та заощаджень для інвестування, відкриття та розвитку бізнесу.
- Поширювати інформацію про діяльність та досягнення України в сферах забезпечення верховенства права і прав людини, боротьби з корупцією, наближення до стандартів ЄС і НАТО, поліпшення бізнес-клімату в Україні, відбудови постраждалих громад.
- З метою демонстрації зацікавленості держави у поверненні співвітчизників на батьківщину, інформування мігрантів про ситуацію в країні під час візитів посадовців до зарубіжних держав, обов'язково передбачати в програмі таких візитів зустрічі з українськими громадами.

Операційна ціль 1.4. Формувати сприятливу до повернення мігрантів громадську думку.

Завдання:

- Розробити систему інформування населення щодо важливості повернення вимушених і трудових мігрантів на батьківщину та використання їхнього потенціалу для розвитку країни, недопустимість негативного ставлення до них, важливості єдності, підтримки спільних цінностей та згуртованості суспільства.

- Забезпечити домінування в суспільстві погляду на повернення співвітчизників як на доказ національної єдності та авторитету держави, запоруку подальшого успішного розвитку країни.

- Враховувати питання важливості повернення мігрантів у виховній роботі з дітьми та молоддю, в трудових колективах, в роботі психологічної служби, зокрема, шкільних психологів.

- Забезпечити посилення соціальної згуртованості громадян України, поширення відчуття національної єдності у суспільстві.

- Підтримувати ініціативи “спільних дій” — проєктів, що об’єднують різні групи населення для досягнення спільних цілей (ремонт інфраструктури, озеленення, культурні події тощо).

- Забезпечити включення теми соціальної згуртованості та взаємоповаги до місцевих стратегій розвитку громад.

Стратегічна ціль 2. Співпраця з українцями за кордоном з метою створення умов для їх потенційного повернення

Операційна ціль 2.1. Забезпечити постійну підтримку і захист прав громадян України за кордоном.

Завдання:

- Забезпечити безперешкодний доступ українців за кордоном до консульських послуг, які надаються українськими дипломатичними установами в країнах їх перебування.

- Спростити процедури постановки на консульський облік та заохочувати громадян України за кордоном реєструватися в закордонних дипломатичних установах України.
- Забезпечити громадянам України, які перебувають за кордоном, безперешкодне оформлення (відновлення) документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України.
- Активізувати переговорний процес щодо укладання угод про соціальне та пенсійне забезпечення громадян України в країнах перебування, удосконалення механізмів реалізації існуючих угод.
- Через засоби масової інформації, портали МЗС та дипломатичних представництв України за кордоном забезпечувати надання рекомендацій громадянам України, які вимушено виїхали за кордон, для запобігання випадкам потрапляння у ситуацію торгівлі людьми, ризиків сексуальної експлуатації та примусової праці.

Операційна ціль 2.2. Розширити та інтенсифікувати зв'язки з громадянами України, які залишаються за кордоном, та особами українського походження для забезпечення їхнього потенційного повернення на батьківщину.

Завдання:

- Розробити Державну програму співпраці з українцями за кордоном на 2025-2030 рр.
- Посилювати і розвивати соціально-культурні зв'язки та взаємодії з українськими мігрантами за кордоном, активізувати співпрацю з українськими діаспорними організаціями.
- Шляхом постійної підтримки громадських організацій українців за кордоном і лідерів суспільної думки забезпечити формування панукраїнського простору в країнах ЄС, збереження національної ідентичності українців за кордоном.
- Активно залучати мігрантів до лобювання інтересів України в країнах перебування, спираючись на їхній досвід та розуміння потреб України.

- Розробити законодавство України про репатріацію, передбачивши, зокрема, спрощення набуття громадянства для осіб українського походження та розбудову інфраструктури їх інтеграції в українське суспільство після репатріації.
- Внести зміни до законодавства України в частині визначення поняття «діаспора», враховуючи строкатість складу українців за кордоном, їхнього правового статусу в країнах перебування.
- Розвивати українську освіту в країнах перебування мігрантів, підтримувати самодіяльні українські школи, створені громадами українців в країнах перебування, забезпечувати їх методичну підтримку, активізувати діяльність Міжнародної української школи.
- Створювати умови для поширення дистанційної роботи та збереження трудових відносин з громадянами України, які отримали тимчасовий захист за кордоном (крім діяльності, яка потребує доступу до секретної інформації).
- Створити цифрові платформи для "дистанційного менторства" та "експертної участі", що дасть змогу українським професіоналам за кордоном (лікарям, інженерам, юристам, науковцям) долучатися до проєктів відбудови, консультувати муніципалітети або навчати студентів онлайн.
- Розробити програми "тимчасового повернення" (short-term returns) на кшталт "sabbaticals for Ukraine" – програми, що заохочують вчених чи висококваліфікованих фахівців приїхати в Україну на 3-6 місяців для роботи над конкретним проєктом (наприклад, в університеті чи агенції відновлення), зберігаючи при цьому зв'язок зі своєю основною інституцією за кордоном.
- Заохочувати інвестиційне використання закордонних заробітків мігрантів засобами податкової і кредитної політики, їх залучення до реалізації державних цільових програм відновлення України, регіональних інвестиційних проєктів.
- Вивчити і використати зарубіжний досвід накопичувальних рахунків, на які надходять перекази від громадян за кордоном, з метою купівлі житла, здобуття освіти чи відкриття бізнесу, які дають змогу працевлаштованим за кордоном особам отримати дешеві кредити під майбутні перекази.

- Запровадити безмитне ввезення товарів виробничого призначення з метою започаткування чи розширення бізнесу поверненнями з-за кордону.
- Запровадити безмитне ввезення лабораторного обладнання для українських науковців, які повертаються на батьківщину.
- Забезпечити можливість реалізації виборчих прав українських громадян, які проживають за кордоном, після відміни воєнного стану.

Стратегічна ціль 3. Регулювання імміграції в Україну з метою гальмування депопуляції та забезпечення потреб в робочій силі

Операційна ціль 3.1. Протидіяти та запобігати скороченню чисельності населення України, сприяти його поповненню шляхом імміграції.

Завдання:

- Розробити закон про репатріацію.
- Розробити спеціальну програму підтримки репатріації співвітчизників на Батьківщину.
- Вирішити питання щодо набуття репатріантами українського громадянства та врегулювання випадків множинного громадянства, зокрема особами, які втратили громадянство України внаслідок набуття громадянства інших держав до ухвалення законодавства, яке допускає множинне громадянство.
- Зміцнювати зв'язки з діаспорою та її організаціями, залучати українців діаспори до участі в економічному та культурному житті в Україні.
- У повоєнній перспективі, враховуючи обсяги людських ресурсів української діаспори в країні-агресорці та вірогідність подальших порушень етнокультурних прав українців на території РФ та прямих переслідувань на етнічному ґрунті, розробити спеціальний порядок репатріації українців з Росії, який би гарантував щонайповніше дотримання вимог безпеки держави.
- Розробити механізм нарахування балів (за освіту, кваліфікацію, знання мови, зв'язки з Україною, наприклад, робота чи навчання) для

оформлення дозволу на імміграцію з використанням досвіду низки зарубіжних країн, зокрема Австрії, Великої Британії, Канади, ввести відповідні зміни до Закону України «Про імміграцію».

- Розробити порядок трансформації статусу тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на постійний за умови їхньої відповідності певним критеріям та належної інтеграції в українське суспільство (наявність законного джерела доходу, житла, знання мови, відсутність правопорушень тощо).

- Розробити порядок об'єднання сімей мігрантів, які набули право на тривале проживання на території України, за умови спроможності голови сім'ї забезпечити родині належні умови та рівень життя.

- Поширити на іноземців, які мають право на постійне проживання в Україні та виїхали за кордон через війну, дію заходів підтримки повернення, передбачені для громадян України.

- Розробити програму інтеграції мігрантів та членів їхніх родин в українське суспільство, передбачити в ній мовні та інтеграційні курси, сприяння включення дітей мігрантів в освітній процес, підтримку контактів з місцевим населенням та міжкультурного діалогу.

- Запровадити постійний моніторинг складу прибулих та їхнього впливу на демографічну ситуацію та соціально-економічний розвиток держави, що дасть змогу оперативно коригувати політику.

- Систематично проводити інформаційно-пропагандистські кампанії, спрямовані на формування прихильного ставлення громадян до імміграції, сприйняття її не як проблеми, а як засіб прискорення соціально-економічного розвитку в інтересах усіх та культурного збагачення суспільства.

- Організувати медіаційні і тренінгові програми для лідерів громад, соціальних працівників і педагогів щодо ненасильницького спілкування, міжкультурного діалогу та вирішення конфліктів.

Операційна ціль 3.2. Сприяти задоволенню потреб економіки в працівниках шляхом удосконалення процедур регулювання трудової імміграції іноземців та осіб без громадянства.

Завдання:

- Для визначення потреб в спеціалістах, формування списку дефіцитних професій та пріоритетних галузей, яким необхідні додаткові працівники, у співпраці із соціальними партнерами розробити гнучкий механізм, здатний оперативно реагувати на зміни ситуації на ринку праці та визначати потреби в трудових мігрантах.
- Спростити і запровадити максимально прозорий і зрозумілий порядок імміграції з метою працевлаштування.
- У відповідності до норм ЄС ввести зміни до українського законодавства в частині: 1) відміни норм, якими передбачено скасування дозволу на працевлаштування і, відповідно, перебування не з вини іноземного працівника; 2) запровадження можливості зміни трудовим мігрантом працедавця після певного часу роботи в Україні; 3) оформлення єдиного дозволу на працевлаштування та перебування.
- Розробити спрощений порядок імміграції висококваліфікованих спеціалістів, науковців, викладачів, представників професій, дефіцитних на національному ринку праці, працівників пріоритетних напрямів діяльності.
- Ввести законодавчі зміни, якими надати право іноземним випускникам українських освітніх закладів залишатися в країні протягом року після завершення навчання для пошуку роботи.
- Створити інформаційний ресурс для іноземців та осіб без громадянства, які мають намір працювати в Україні, а також працедавців, які мають намір працевлаштувати трудових мігрантів, де надавати їм всю необхідну інформацію, накопичувати резюме та оголошення про вакансії.
- Сприяти розвитку посередницьких послуг з працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні для працедавців.
- Вивчити доцільність укладення міждержавних угод щодо спрямування в Україну працівників з-за кордону.

Операційна ціль 3.3. Забезпечити державну, суспільну та індивідуальну безпеку в процесі імміграції.

Завдання:

- Налагодити систематичний аналіз процесів імміграції та чинників, які можуть призвести до загроз національній безпеці, із застосуванням мінімально необхідних перевірок.
- Здійснювати моніторинг додержання працедавцями порядку працевлаштування іноземців та гарантій їхніх трудових та соціальних прав.
- Забезпечити належний контроль над діяльністю господарських суб'єктів, які займаються наданням посередницьких послуг з отримання іноземцями віз, дозволів на працевлаштування та проживання в Україні.
- Започаткувати роботу «гарячої лінії», на яку іноземці та особи без громадянства могли б звернутися у разі порушення їхніх прав.
- Забезпечити безперешкодний доступ трудових мігрантів до безоплатних юридичних консультацій.
- Послідовно протидіяти проявам расизму, ксенофобії та релігійної нетерпимості, мові ворожнечі у суспільному просторі, в мас-медіа.

Стратегічна ціль 4. Забезпечення можливості використання результатів внутрішньодержавної міграції в інтересах розвитку

Операційна ціль 4.1. Забезпечити соціально-економічну інтеграцію ВПО у громади вселення.

Завдання:

- Запровадити диференційований підхід до надання фінансової допомоги та субсидій на оренду житла ВПО з урахуванням типу населеного пункту та реальної вартості оренди, масштабувати експериментальний проєкт із надання субсидій, що передбачає механізм компенсації податків для наймодавців, розширити проєкт «Безоплатне житло для ВПО» для найуразливіших категорій шляхом інвентаризації та переобладнання вільних будівель під доступне соціальне житло.
- Створити та підтримувати платформи для тривалого психологічного супроводу й адаптації ВПО до нових життєвих умов. Запровадити регулярні інформаційно-просвітницькі кампанії серед

ВПО щодо наявних і доступних програм психологічної та медичної підтримки.

- Зберегти та за можливості розширити квоти для працевлаштування ВПО у державному секторі. Розробити та впровадити нові інструменти стимулювання і підтримки підприємницьких ініціатив ВПО. Реалізувати комплексні заходи з популяризації успішних кейсів працевлаштування ВПО, їхньої підприємницької діяльності та позитивного впливу на розвиток громад вселення.
- Поступово трансформувати систему підтримки ВПО з переважно соціальної допомоги на пошуки тривалих рішень, заходи, орієнтовані на зайнятість, підприємництво та житлову стабільність.
- Впровадити принцип «гроші ходять за людиною» у наданні соціальних послуг, зокрема довготривалого догляду та підтриманого проживання, щоб забезпечити мобільність пільг незалежно від місця реєстрації особи.
- Забезпечити рівний доступ ВПО до ринку праці, професійної перепідготовки та програм розвитку навичок відповідно до потреб місцевих економік регіонів проживання.
- Впровадити податкові стимули для роботодавців, які працевлаштовують ВПО на строк більше 12 місяців (компенсація ЄСВ або частини заробітної плати), замість короткострокових компенсацій, які не гарантують сталої зайнятості.
- Розробити та масштабувати програми соціального житла (фонди тимчасового житла, муніципальна оренда) як альтернативи місцям компактного поселення (МКП), які є сегрегованими та непристосованими для тривалого проживання.
- Удосконалити механізм компенсації за зруйноване житло («Свідновлення»), надати різним категоріям ВПО пріоритет та забезпечити гнучкість у використанні сертифікатів та житлових ваучерів для придбання житла як на вторинному, так і на первинному ринку в будь-якому регіоні України.
- Здійснити інвентаризацію об'єктів нерухомості у громадах проживання ВПО для їх перепрофілювання під житло для переселенців із залученням донорських коштів.

- Забезпечити умови для інтеграції дітей ВПО у систему освіти й культурний простір громад проживання, що є ключовим фактором довгострокової інтеграції сімей.
- Розвивати програми соціальної згуртованості, спрямовані на взаємодію між ВПО та місцевими жителями, що знижує ризики ізоляції та стигматизації.

Операційна ціль 4.2. Сприяти територіальній збалансованості внутрішньої міграції.

Завдання:

- Поєднати політику щодо ВПО та внутрішніх економічних мігрантів з регіональною політикою та політикою повоєнної відбудови й підготувати нормативно-правовий плацдарм для її ефективного впровадження та моніторингу виконання.
- Запровадити стимули для переселення та довгострокового закріплення ВПО та висококваліфікованих внутрішніх економічних мігрантів у громадах із демографічним спадом та потребою в робочій силі.
- Розвивати й масштабувати успішні житлові програми (як державні, так і регіональні, районні та локальні успішні практики), орієнтовані на довгострокове проживання, а не тимчасове розміщення ВПО й внутрішніх економічних мігрантів.
- Розробити стимули для територіальних громад, які приймають значну кількість ВПО, шляхом збільшення частки ПДФО, що залишається в місцевому бюджеті, або надання цільових субвенцій на розвиток інфраструктури.
- Сприяти релокації підприємств разом із працівниками у безпечні регіони з одночасним створенням умов для їх повернення в деокуповані громади після завершення бойових дій (економічне бронювання регіонів відновлення).
- Розробити пакет «Економічна релокація працівника», що включає субсидію на оренду житла та підйомні для фахівців, які переїжджають у регіони з дефіцитом кадрів, який має фінансуватися зацікавленими інвесторами і працедавцями.

- Запровадити тимчасові пільги з ПДФО для працівників, які офіційно змінюють місце працевлаштування та проживання у межах пріоритетних галузей (будівництво, енергетика, освіта, охорона здоров'я).
- Враховувати наявні патерни внутрішньодержавних міграційних потоків й прогнози внутрішньої міграції населення у просторовому плануванні та стратегічних документах розвитку територій.
- Сприяння вахтовій трудовій міграції для відбудови зруйнованих регіонів, розроблення відповідних механізмів.

Операційна ціль 4.3. Забезпечити дотримання прав людини та соціальну безпеку у процесі внутрішньої міграції.

Завдання:

- Забезпечити механізми правового захисту ВПО від дискримінації на ринку праці та житла.
- Системно протидіяти мові ворожнечі та стигматизації ВПО у публічній площині (локальні, районні, регіональні та національні медіаресурси).
- Розробити програму психосоціальної підтримки та ментального здоров'я, інтегровану в систему первинної медицини, для подолання наслідків травми війни та адаптації ВПО у новому середовищі.
- Підтримувати локальні механізми медіації та вирішення конфліктів у громадах з високою концентрацією ВПО (збільшення частки поліцейських патрулів із патрульних-ВПО, які б мали контекстуальне розуміння проблем та труднощів, які переживають ВПО під час адаптації до нових соціально-економічних умов та геополітичних реалій; формування груп психологічної підтримки ВПО, які стикаються із різними труднощами; встановлення квоти залученості ВПО до громадських обговорень бюджету та інших проектів, пов'язаних із розвитком та життям громади та інше).
- Спростити інтеграцію й адаптацію ВПО через використання діджитальних інструментів. Розширити функції застосунку "Дія" (а в разі необхідності - створити спеціальний застосунок) з метою зменшення бюрократичного навантаження на ВПО і сприяння

швидкому отриманню всього спектру послуг системи соціального захисту.

Очікувані результати

Результатом реалізації Стратегії буде забезпечення умов для добровільної, гідної та безпечної міграції, зокрема для повернення громадян з-за кордону та реінтеграції поверненців в українське суспільство, залучення іммігрантів, характеристики яких відповідають інтересам розвитку країни, стимулювання внутрішньодержавних міграційних потоків, використання трудового та інтелектуального потенціалу мігрантів в інтересах громад, які їх приймають, та країни в цілому, забезпечення економіки робочою силою.

Комунікаційний супровід реалізації Стратегії

Комунікаційний супровід включає практичну систему комунікації з тими середовищами, від яких безпосередньо залежить успіх втілення Стратегії: школами, працедавцями та медіа. Метою комунікаційних заходів є формування такого суспільного й професійного середовища, у якому реалізацію Стратегії сприйматимуть як спільне завдання держави, громад, громадян та інституцій, а не як сукупність розрізаних рішень для окремих груп.

Комунікаційні заходи ґрунтуються на таких базових принципах.

1. Добровільність повернення. У публічних повідомленнях не повинно бути риторики тиску, примусу або морального засудження осіб, які перебувають за кордоном.

2. Відсутність риторики привілеїв. Комунікація має чітко розрізняти адресну підтримку вразливих осіб і надання переваг за ознакою статусу. Держава не «нагороджує» поверненців або ВПО, а забезпечує доступ до прав і, за потреби, надає допомогу тим, хто має об'єктивні втрати або вразливість.

3. Рівність прав і недискримінація. Комунікація має не просто констатувати принцип рівності, а й перекладати його мовою повсякденних практик — від особливостей прийняття дитини до школи та формулювання вимог у вакансіях до способів подачі матеріалу в медіа без стигматизації.

4. Акцент на суспільній згуртованості. Стратегія прямо вимагає посилення соціальної згуртованості, підтримки спільних дій і розвитку механізмів медіації.

5. Доступність та зрозумілість комунікації. В роботі з населенням, школами та працедавцями важливо говорити простою та зрозумілою мовою.

Ключові цільові аудиторії комунікації.

1. Населення, зокрема громад-реципієнтів.
2. Мігранти — поверненці, ВПО, іноземці та особи, які розглядають варіант приїзду або повернення.
3. Фахівці, які працюють з мігрантами: освітяни, психологи, кадрові служби, консультанти.
4. Роботодавці – керівники підприємств, HR-фахівці, галузеві та бізнес-асоціації, центри зайнятості, органи влади, що працюють із ринком праці, а також громадські організації в галузі трудових прав, антидискримінації та прав людини.
5. Мас-медіа – журналісти, редактори, регіональні та національні медіа, пресслужби органів влади, а також лідери громадської думки, які беруть участь у формуванні суспільних наративів щодо міграції.

Завдання комунікації зі школами:

- створення зрозумілого середовища для залучення дітей з досвідом міграції до освітнього процесу, передусім пояснення порядку поновлення навчання для дітей-поверненців і дітей ВПО;
- формування в школі культури поваги й недискримінації, включаючи розроблення методичних рекомендацій для класних керівників, адміністрацій та шкільних психологів щодо взаємодії з дітьми та батьками;
- тренінгові й просвітницькі заходи для педагогів і психологів щодо роботи з адаптацією дітей, попередженню конфліктів і чутливій комунікації з батьками;
- комунікація з батьківськими спільнотами щодо недопущення публічного стигмального обговорення дітей чи сімей;
- запобігання локальним конфліктам й випадкам булінгу.

Завдання комунікації з працедавцями:

- поширення стандартів недискримінації, роз'яснення прав мігрантів і обов'язків працедавців, підготовка коротких практичних роз'яснень у форматі «що треба знати / чого не варто робити / куди звертатися у складних випадках»;
- популяризація легальних і прозорих механізмів працевлаштування іноземних працівників;
- робота з інтеграцією працівника, а не лише з наймом, процедурні роз'яснення з прикладними інструментами адаптації: від алгоритмів інтеграції нових фахівців у колектив до методик розв'язання конфліктів та способів комунікації корпоративних правил без виокремлення працівників за їхнім міграційним статусом;

- взаємодія з бізнес-асоціаціями та професійними об'єднаннями – поширення практичних рекомендацій, проведення інформаційних сесій щодо вироблення спільних підходів до комунікації щодо прав мігрантів, потреб ринку праці та інтеграції на робочому місці.

Завдання комунікації з мас-медіа:

- формування коректного публічного підходу до висвітлення теми міграції та запобігання мові ворожнечі й стигматизації, підготовка рекомендацій для медіа щодо висвітлення тем повернення, ВПО, імміграції, ринку праці та прав мігрантів, а також напрацювання базових тез для публічних виступів і коментарів на найбільш чутливі теми;

- забезпечення медіа перевіреною та своєчасною інформацією;

- публічне пояснення трудоресурсного аспекту Стратегії, висвітлення зв'язку міграційної політики із забезпеченням економіки робочою силою, задоволенням потреб ринку праці та відновленням людського капіталу;

- підтримка матеріалів про позитивні приклади інтеграції, практичних прикладів співпраці, взаємної підтримки, інтеграції у школу, громаду чи колектив.

Порядок проведення моніторингу та оцінювання результатів реалізації Стратегії

План заходів з реалізації Стратегії затверджується кожні два роки. У Плані заходів визначаються завдання та заходи для їх виконання, відповідальні за їх виконання та індикатори виконання. Оцінка результатів реалізації Стратегії проводиться Урядом за участі уповноважених центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та об'єднань підприємців, міжнародних організацій. Важливим результатом оцінки результатів виконання Стратегії є періодичне коригування тактичних завдань та заходів з метою досягнення стратегічних цілей, їх уточнення та доповнення.

Оцінювання результатів реалізації Стратегії спирається на визначені індикативні показники.

Основні показники:

1. Сальдо міграцій населення (сальдо перетинів державного кордону) – це різниця між кількістю прибулих до певної території та кількістю вибулих з неї протягом періоду спостереження (зазвичай – року), показник-стимулятор, одиниця виміру – кількість осіб. Показник відображає привабливість країни для мігрантів (включаючи як громадян України, так і іноземців). Джерело інформації – відомості

про перетини державного кордону особами (включаючи громадян України та іноземців), які збирає Державна прикордонна служба України. Формула розрахунку сальдо міграцій населення: $S = A - D$, де S – сальдо міграцій населення, A – кількість фактів перетину державного кордону особами в Україну, D – кількість фактів перетину державного кордону особами з України. Показник не має порогового значення фіксується зміни показника порівняно з попереднім роком. Перехід показника від від'ємного до додатного значення буде свідченням початку повернення воєнних мігрантів на батьківщину, а величини додатного значення побічно відображатимуть масштаби цього повернення.

2. Кількість виданих дозволів на працевлаштування. Низка категорій іноземців (іммігранти, біженці тощо) не потребують дозволу, але даний показник показуватиме динаміку кількості іноземців, які прибули саме з метою працевлаштування. Джерело інформації – Державна служба зайнятості. Показник-стимулятор – зростання значення показника до рівня попереднього року означає підвищення рівня привабливості України для трудових мігрантів, одиниця виміру – кількість осіб.

3. Співвідношення чисельності іноземних студентів, які навчаються в Україні, до чисельності українських громадян, які навчаються за кордоном – вимірювання привабливості навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) України для студентської молоді, показник-стимулятор, одиниця виміру: долі одиниці (безрозмірна величина). Пропонований показник характеризує привабливість ЗВО України для іноземців та схильність українських громадян до навчання за кордоном. Джерелами інформації є відомості щодо іноземних студентів, які навчаються в Україні, які розробляє Міністерство освіти та науки України, а також інформація бази даних ЮНЕСКО щодо громадян України, які навчаються за кордоном. Пороговим значенням показника є 1 (одиниця). Досягнення такого значення означає, що Україна принаймні не програє конкуренцію за студентську молодь.

4. Кількість іноземців, які мають дозвіл на проживання в Україні, – це сумарна чисельність двох категорій осіб: іммігрантів, які перебувають на обліку, та іноземців і осіб без громадянства, які перебувають на тимчасовому обліку: $F = I + T$, де F – кількість іноземців, які мають дозвіл на проживання в Україні, I – кількість іммігрантів, які перебувають на обліку, T – кількість іноземців і осіб без громадянства, які перебувають на тимчасовому обліку. Показник відображає привабливість країни для мігрантів. Джерело інформації – Державна міграційна служба України. Показник-стимулятор (принаймні в період реалізації Стратегії досягнення загрозливих

обсягів імміграції в Україні практично неймовірне), одиниця виміру – кількість осіб.

5. Кількість оформлених посвідок на постійне та тимчасове проживання в Україні – це сумарна чисельність двох категорій документів (включаючи як вперше оформлені документи, так і обмін документів), які оформлює Державна міграційна служба України для іноземців та осіб без громадянства: посвідок на постійне проживання та посвідок на тимчасове проживання: $P = I' + T'$, де P – кількість оформлених посвідок на постійне та тимчасове проживання в Україні (вперше та обмін), I' – кількість оформлених посвідок на постійне проживання в Україні (вперше та обмін), T' – кількість оформлених посвідок на тимчасове проживання в Україні (вперше та обмін). Показник відображає привабливість країни для мігрантів. Джерело інформації – Державна міграційна служба України. Показник-стимулятор, одиниця виміру – кількість оформлених посвідок.

6. Чисельність іноземців, які набувають громадянство України. Як і у випадку з двома попередніми показниками зростання значення показника до рівня попереднього року означає підвищення рівня привабливості України для іноземців. Джерело інформації – дані ДМС. Показник-стимулятор, одиниця виміру – кількість осіб.

7. Кількість звернень до правоохоронних органів щодо порушення прав іммігрантів. Показник-дестимулятор, скорочення значення показника до рівня попереднього року означає зменшення поширення проявів ксенофобії в Україні. Одиниця виміру – кількість звернень. Джерело інформації – дані Міністерства внутрішніх справ.

8. Індекс концентрації мігрантів (іноземців), які вперше оформлюють посвідку на постійне чи тимчасове проживання, за громадянством, який вимірюється за аналогією до індексу Херфіндаля-Хіршмана (Herfindahl-Hirschman Index або ННІ) – індикатор, що визначає концентрацію бізнесу на певному ринку (рівень монополізації галузі)¹. Характеризує ступінь різноманітності складу іммігрантів за громадянством. Показник-дестимулятор, одиниця виміру: долі одиниці (безрозмірна величина). Розрахунки показують, що навіть гіпотетичне повернення усіх вимушених та трудових мігрантів з-за кордону не дозволить вирішити проблему нестачі робочої сили у довгостроковій перспективі. Відповідно, Україна потребуватиме залучення іммігрантів. Прибуття іноземців безумовно вплине на зміну етнічного складу населення (підвищення частки азіатських та африканських етносів) та призведе до порушення його ментальної цілісності. Найбільш негативним наслідком цих процесів можна запобігти шляхом формування відповідної політики,

¹ Індекс Херфіндаля-Хіршмана. URL: <https://livingfo.com/indeks-kherfindalia-khirshmana/>

яка включатиме розроблення принципів залучення іноземної робочої сили, визначення пріоритетних груп іноземців, забезпечення їх інтеграції. Однією з передумов мінімізації можливих негативних наслідків імміграції є різноманітність складу іммігрантів, відсутність високої концентрації осіб одного етнічного походження або громадянства у складі іммігрантів. Розподіл за громадянством осіб, які отримують дозвіл на постійне або тимчасове проживання, може бути встановлений за даними обліку Державною міграційною службою України. Показник розраховується за формулою: $x = \sum_1^n x_i^2$, де x – індекс концентрації мігрантів (іноземців), які вперше оформлюють посвідку на постійне чи тимчасове проживання, за громадянством, x_i – частка (в долях одиниці) осіб i -того громадянства серед іноземців, які отримують дозвіл на постійне або тимчасове проживання в Україні, n – кількість груп таких іноземців за громадянством. Оскільки рівень монополізації ринку вважається високим при досягненні значення індексу Херфіндаля-Хіршмана вище 0,18, пропонується прийняти таке ж порогове значення для індексу концентрації мігрантів (іноземців) за громадянством.

9. Коефіцієнт незаконостлухняності іммігрантів (кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених іноземцями та особами без громадянства, у розрахунку на 1 000 осіб цієї категорії, які перебувають на території України). Показник-дестимулятор, одиниця виміру – проміле (‰). Показник дозволяє об'єктивно оцінити рівень інтеграції іноземців у правове поле України, спираючись на фактичні дані, а не на упередження чи стереотипи. Порівняння зі статистикою серед громадян України слугує надійним індикатором суспільної безпеки та ефективності державних програм адаптації мігрантів. Крім того, моніторинг законостлухняності допомагає вчасно виявляти ризики маргіналізації іноземних спільнот і коригувати міграційну політику для запобігання злочинності. Індикатор розраховується за формулою: $L = \frac{C}{N} * 1000$, де L – коефіцієнт незаконостлухняності іммігрантів, C – кількість зареєстрованих тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених іноземцями, N – загальна кількість іноземців в Україні. Рівень незаконостлухняності іммігрантів можна вважати прийнятним, якщо даний показник дорівнює або є нижчим за середньодержавне значення для усього населення. Джерела інформації – відомості прокуратури та МВС про кількість злочинів і відомості ДМС про кількість іноземців.

10. Частка працевлаштованих ВПО від загальної кількості ВПО, що отримали послуги ДСЗУ, одиниця виміру: відсоток (%). Показник-стимулятор, який показує відсоток успішності знаходження роботи серед ВПО за допомогою одержання послуг з боку ДСЗУ. Показник

має бути принаймні не меншим від аналогічного показника для не-ВПО.

Додаткові показники, вимірювання яких потребує запровадження спеціальних опитувань.

11. Частка дітей українських вимушених зовнішніх мігрантів шкільного віку, які навчаються (повністю або частково) за українською шкільною програмою – вимірювання залучення дітей українських вимушених зовнішніх мігрантів до занять в українських школах, показник-стимулятор, одиниця виміру: відсоток (%). Навчання українських школярів, чий сім'ї наразі знайшли притулок в зарубіжних країнах, за українською шкільною програмою або принаймні вивчення ними окремих предметів, які не викладають у країнах-реципієнтах (українська мова та література, історія України), є передумовою повернення сімей таких дітей-мігрантів до України по завершенні війни. Порогове значення показника пропонується визначити на рівні 50 %. За досягнення такого значення показника Україна може розраховувати на перспективне повернення близько кожної другої сім'ї українських вимушених зовнішніх мігрантів, які мають у своєму складі дітей шкільного віку. Вимірювання показника, на основі якого оцінюється критерій, обумовлює необхідність проведення спеціального вибіркового опитування під егідою державних органів України та/або міжнародних організацій.

12. Індекс зайнятості ВПО (співвідношення рівнів зайнятості ВПО та усього населення) – вимірює інтегрованість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у місцеві громади. Показник-стимулятор, одиниця виміру: долі одиниці (безрозмірна величина). Застосування саме такого показника обумовлене тим, що працевлаштування є найважливішою складовою інтеграції ВПО. Пороговим значенням показника є 1 (одиниця). Досягнення такого значення означає подолання розриву в можливостях працевлаштування ВПО та усього населення. Вимірювання показника можливе на основі спеціального вибіркового опитування або узагальнення результатів існуючих вибіркового опитувань. В останньому випадку необхідно, щоб різні опитування спиралися на єдину методологію визначення зайнятого населення.

13. Частка оголошених вакансій, що не містять дискримінаційних формулювань щодо походження, статусу чи досвіду міграції. Враховуючи масштаби оголошення вакансій, визначення показника має спиратися на застосування вибіркового методу. Показник-стимулятор, одиниця виміру: відсоток (%). Показник характеризує один із найбільш видимих ефектів комунікаційної роботи — зміну публічної мови найму та зменшення

дискримінаційних сигналів на вході на ринок праці. Формула для розрахунку цього показника є такою: $I_5 = \frac{V_{ok}}{V_{all}} \cdot 100 \%$, де V_{ok} — кількість оголошених вакансій у вибірці без дискримінаційних формулювань; V_{all} — загальна кількість проаналізованих вакансій. Джерельною базою показника є регулярний контент-аналіз вибірки вакансій на основних онлайн-платформах і сайтах роботодавців. Пороговим значенням показника є 100 %, однак в період реалізації стратегії ситуацію можна вважати прийнятною при досягненні цільових значень у 85 % у 2030 р. та 95 % у 2035 р.

Інституційне забезпечення досягнення цілей Стратегії

Організує реалізацію, оцінює результати та за потреби вносить зміни до Стратегії Кабінет Міністрів України. Координація діяльності різних відомств, центральних та місцевих органів влади має здійснюватися КМУ через створення Міжвідомчого консультативно-дорадчого органу з питань міграції та діаспори під головуванням одного з віце-прем'єрів, до складу якої делегуються заступники керівників усіх профільних міністерств, представників ДМС та прикордонної служби, омбудсмена, статистичних органів, представників профільних міжнародних організацій (таких як МОМ, МОП, УВКБ ООН), науковців, профспілок, організацій роботодавців, лідерів громад мігрантів та діаспори. Інституційне забезпечення досягнення цілей повернення та реінтеграції мігрантів потребує визначення у міністерствах, регіональних і місцевих органах влади контактних осіб (створення за потреби спеціальних підрозділів), які мали б координувати досягнення цілей Стратегії, забезпечення уповноважених державних службовців необхідною інформацією та підвищення їхньої кваліфікації.

Фінансове забезпечення

Джерелами фінансування заходів з реалізації Стратегії є кошти державного та місцевих бюджетів, добровільних пожертв, грантів вітчизняних, зарубіжних та міжнародних фондів, фінансової та технічної допомоги країн-партнерів та гуманітарних міжнародних організацій.